

MUHAMMAD FEBRIANSYAH

Universiti Sains Malaysia

SHARIFAH NURSYAHIDAH Syed Annuar

Universiti Kebangsaan Malaysia

**PARTI-PARTI POLITIK KIRI DALAM PILIHAN RAYA
UMUM KE-14
LEFT POLITICAL PARTIES IN 14TH GENERAL ELECTION**

Pilihan Raya Umum Ke-14 menyaksikan dua parti kiri, iaitu Parti Rakyat Malaysia (PRM) dan Parti Sosialis Malaysia (PSM) bertanding lebih banyak kerusi DUN dan Parlimen selepas beberapa dekad. Ia juga merupakan kali pertama semua calon PSM bertanding atas logo parti mereka sendiri setelah menggunakan tiket Parti Keadilan Rakyat (PKR) dalam dua PRU sebelumnya. Namun keputusan PRU-14 tidak satu pun memihak kepada mereka kerana semua calon yang bertanding kehilangan deposit. Artikel ini akan membincangkan penglibatan kedua-dua parti tersebut dalam PRU-14. Pengkaji beranggapan bahawa hasil PRU yang tidak memihak kepada parti-parti kiri bukan penolakan sepenuhnya terhadap idea dan parti kiri di Malaysia. Ia kerana bagi parti kiri, partisipasi pilihan raya bukan satu-satunya cara untuk mencapai cita-cita politik. Namun PRM dan PSM gagal membuktikan bahawa mereka adalah alternatif sehingga membenarkan pandangan umum bahawa PRU-14 adalah segalanya tentang persaingan antara Barisan Nasional (BN) dan Pakatan Harapan (PH).

Kata kunci: *Parti Kiri, Parti Rakyat Malaysia (PRM), Parti Sosialis Malaysia (PSM), Sosialis, Pilihan Raya Umum Ke-14*

The Malaysian 14th General Election (GE14) saw an increase of DUN and Parliamentary seats contested by two left-wing parties: Parti Rakyat Malaysia (PRM) and Parti Sosialis Malaysia (PSM). GE14 was also the first attempt for PSM to use its own logo when in the previous two general elections the party had been contesting under Parti Keadilan Rakyat (PKR) ticket. Despite the increased number of contested seats, all candidates from PRM and PSM suffered heavy losses and lost their deposits. This article discusses the involvement of both parties in GE14. We argue that the result of GE14 does not reflect a total rejection towards left ideals and parties in Malaysia since electoral participation is not the only means for left-wing parties to achieve their political objectives. Nevertheless, PRM and

PSM had failed to prove themselves as a viable alternative to the current Malaysian two-party system, thus justifying public perception that GE14 was merely a struggle between Barisan Nasional (BN) and Pakatan Harapan (PH).

Keywords: *Left Wing Parties, Malaysian People's Party (PRM), Socialist Party of Malaysia (PSM), Socialist, 14th General Election*

Pengenalan

Parti Rakyat Malaysia (PRM) dan Parti Sosialis Malaysia (PSM) merupakan dua parti kiri yang bertanding dalam PRU-14. PRM memiliki sejarah panjang dalam politik Malaysia sejak ditubuhkan pada tahun 1955. Walaupun parti ini seolah-olah mati selepas majoriti ahlinya bergabung dengan Parti Keadilan Nasional (PKN) dan membentuk Parti Keadilan Rakyat (PKR) pada tahun 2003, tetapi dalam PRU-14, ia membuat kejutan dengan bertanding di enam kerusi Parlimen dan 33 DUN di Selangor, Pulau Pinang dan Kedah. Manakala PSM yang ditubuhkan pada tahun 1998 dan diluluskan pendaftarannya sepuluh tahun kemudian, pernah bertanding atas logo DAP dan PKR dalam empat siri PRU, juga buat kali pertama bertanding menggunakan logo sendiri di semua kerusi. Walaupun kedua-duanya tidak berada dalam satu pakatan, tetapi sepuluh kerusi parlimen dan 45 kerusi DUN yang ditandingi oleh kedua-dua parti tersebut merupakan penglibatan terbesar parti kiri di Malaysia sejak tahun 1974. Dalam PRU ke-4, Parti Sosialis Rakyat Malaysia (PSRM) bertanding 21 kerusi parlimen dan Parti Keadilan Masyarakat Malaysia (PEKEMAS) bertanding 35 kerusi parlimen.

Namun dalam PRU-14, calon-calon daripada kedua-dua parti telah kehilangan deposit. Berdasarkan jumlah undi, prestasi ini merupakan kekalahan paling teruk sepanjang penglibatan parti kiri dalam PRU di Malaysia. Atas sebab itu, mereka dianggap gagal membaca situasi politik dan kecenderungan rakyat yang menginginkan pertembungan dua penjurua antara Barisan Nasional (BN) dan Pakatan Harapan (PH).¹ Namun, terlalu awal untuk mengatakan bahawa keputusan PRU-14 bermakna idea-idea kiri tidak lagi memiliki pengikut dan kewujudan parti kiri sudah tidak relevan di Malaysia. Hal ini kerana parti kiri tidak melihat pilihan raya sebagai satu-satunya cara untuk mencapai matlamat perjuangan mereka. Mereka mampu bergerak dan hidup di luar kerangka pilihan raya. Mereka juga memposisikan diri sebagai alternatif kepada dua kuasa besar yang selalu mewarnai pertarungan politik arus utama di Malaysia, iaitu kerajaan dan pembangkang. Trend di banyak negara kebelakangan ini juga menunjukkan parti-parti kiri mula mendapat banyak sokongan walaupun tidak semua mereka berjaya memerintah.

Artikel ini membincangkan penglibatan PRM dan PSM dalam PRU-14. Kedua-dua parti ini dikenali sebagai parti kiri yang membawa idea

sosialisme. Namun, kedua-duanya memiliki pendekatan berbeza. Kedua-duanya tidak memiliki sebarang rundingan, kesefahaman dan kerjasama dalam menghadapi PRU-14. Ia menarik untuk dibincangkan bagi melihat spektrum ideologi kiri kedua-dua parti berdasarkan penglibatan mereka dalam PRU-14.

Kiri, Sosialisme dan Pilihan Raya

Di mana-mana negara, sosialisme sering digolongkan sebagai kiri. Perkara ini sudah menjadi fakta sosial yang diterima umum. Namun, sosialisme bukan satu-satunya kelompok yang berada di spektrum ideologi kiri. Golongan anarkis yang tidak percaya kepada mana-mana institusi (termasuk parlimen dan pilihan raya) juga digolongkan sebagai kiri. Dalam sosialisme dan anarkisme sendiri memiliki banyak cabang pemikiran dan ideologi sehingga dapat dikelompokkan dalam unit yang lebih kecil. Ultra kiri, ekstrem kiri, sayap kiri, kiri baru dan kiri tengah adalah contoh-contoh nama dan cabang kiri yang setiap satu memiliki perbezaan pendekatan dan cara untuk mewujudkan sebuah masyarakat pasca kapitalis yang dicita-citakan. Perkara yang menyamakan mereka hingga diletakkan dalam satu kumpulan kiri ialah kerana semuanya menolak sistem kapitalisme. Jika dilihat menggunakan pendekatan lain, kiri boleh dipecahkan mengikut kecenderungan sesebuah parti politik terhadap tokoh pemikir kiri seperti Marxis-Leninis, Stalinis, Trotskyis, Revisionis dan Maois.

Idea atau kelompok yang meyakini ekonomi liberal dengan segala variasinya dan cenderung kepada pasaran bebas berada di sebelah kanan. Maka, meletakkan fasisme atau ekstrem kanan di hujung garis ini menunjukkan bahawa pemetaan secara linear dan oposisi binari seperti ini tidak sepenuhnya tepat dan menimbulkan persoalan. Oleh itu, pendekatan pascamoden yang menolak meta-narasi membongkar cara pandang oposisi binari sehingga mengaburkan perbezaan antara kiri dan kanan, kerana kedua-duanya merupakan dua narasi besar.² Dalam penolakan sama, tetapi dengan cara berbeza, sarjana Perancis Jean-Pierre Faye berhujah bahawa kiri dan kanan tidak berada di dua kutub dalam sebuah garis lurus seperti yang digambarkan dalam teori spektrum politik. Namun, garis itu melengkung ke bawah seperti kasut kuda, iaitu kedua-dua hujung kiri dan kanan berada lebih dekat kedudukannya berbanding dengan golongan tengah yang berada di puncak lengkungan. Pandangan ini dikenali sebagai teori “kasut kuda” (*horseshoe theory*). Menurut teori ini, kedua-dua ekstrem kiri dan kanan lebih memiliki kedekatan dan kemiripan berbanding golongan tengah. Mereka sama-sama cenderung kepada autoritarianisme, tidak memberi ruang kepada pembangkangan dan bergantung kepada tokoh berkarisma.

Dua tokoh *Post-Marxist* terkemuka, Ernesto Laclau dan Chantal Mouffe menginginkan supaya golongan sosialis meninggalkan fahaman klasik yang menekankan kepada perjuangan kelas sebagai penggerak sejarah dan

kepada perjuangan pekerja sebagai ejen perubahan.³ Maka wacana kiri yang berkembang kemudian tidak terhad kepada perjuangan kelas buruh, tetapi diisi dengan isu-isu perjuangan berlandaskan kepada identiti seperti kaum, agama, orientasi seksual, feminisme, serta pembelaan terhadap kelompok-kelompok terpinggir dalam masyarakat. Identiti politik yang menjadi ciri khas gerakan sosial baru menjadikan kiri memiliki variasi yang kompleks. Ini membuka ruang kepada mana-mana pihak yang terlibat dalam memperjuangkan sesuatu isu untuk mengaku sebagai kiri.

Dalam dasar ekonomi kerajaan kiri yang memerintah, terdapat pelbagai variasi yang menunjukkan bahawa persoalan ideologi ini sangat subjektif. Di Amerika Latin, meskipun tidak pernah dalam sejarahnya begitu banyak negara di benua tersebut diperintah oleh parti-parti kiri seperti dalam dua dekad ini, tetapi perbezaan antara mereka sangat mendasar. Brazil di bawah Lula Dasilva (2003-2011) dan Chile semasa pemerintahan Michele Bachelet (2006-2010) menyokong perdagangan bebas dan bekerjasama dengan Amerika Syarikat. Sedangkan Hugo Chavez (2009-2013) di Venezuela bereterik tentang sosialisme dan seringkali memburuk-burukkan kapitalisme dan Amerika Syarikat.⁴

Anthony Giddens cuba mendamaikan dua kutub ideologi kiri dan kanan dengan menawarkan jalan ketiga sebagai penengah dalam bentuk negara kesejahteraan.⁵ Menariknya, jalan tengah ini tidak benar-benar berada di tengah, tetapi dikenali sebagai kiri tengah, bukan kanan tengah. Di bawah pemerintahan Tony Blair, pandangan ini diwujudkan melalui dasar-dasar kerajaan. Namun, krisis ekonomi global pada tahun 2008 menghangatkan lagi debat mengenai kiri dan kanan. Di Inggeris, kesan krisis yang berpanjangan membawa kepada Brexit dan kemunculan tokoh populis kiri Jeremy Corbyn. “*Karl Marx is back!*” menjadi slogan yang terkenal selepas krisis tersebut. Di Jerman, *Das Kapital* menjadi salah satu buku terlaris dan satu persatu gerakan anti-kapitalisme muncul dalam skala global.⁶ Lahirnya gerakan anti-kapitalis seperti *Occupy Wall Street* dan *Indignados* di Sepanyol, serta kemunculan tokoh-tokoh seperti Bernie Sanders di Amerika Syarikat dan Jeremy Corbyn di United Kingdom memberikan petanda bahawa kiri bangkit kembali. Bahkan, tanda-tanda kebangkitan kiri telah bermula dengan “pusingan kiri” di Amerika Latin sepanjang tahun 2000-an. Sehingga tahun 2009, 15 daripada 21 negara di Amerika Latin diperintah oleh parti kiri.⁷

Salah satu punca perbezaan atau perpecahan antara golongan kiri ialah penglibatan mereka dalam proses pilihan raya. Parti komunis di Jerman di bawah pimpinan Rosa Luxemburg dan Karl Liebknecht (1918) telah menolak jalan pilihan raya menuju sosialisme. Mereka menganggap pilihan raya dan parlimen sudah usang kerana menjadi alat pertarungan golongan borjuis. Namun, sikap ini mendapat kritikan daripada Lenin yang menuduh pandangan tersebut hanya menggunakan saranan Karl Marx secara bulat-bulat tanpa melihat keadaan material semasa. Malah, Lenin mengatakan komunis

kiri Jerman sebagai golongan kiri yang sakit (*an infantile disorder*).⁸ Beliau mengingatkan bahawa apa yang diyakini oleh mereka adalah berbeza dengan keyakinan kelas pekerja dan massa yang masih percaya kepada perjuangan melalui pilihan raya. Justeru, Lenin menyarankan bahawa penyertaan dalam pemilihan untuk parlimen dan perjuangan melalui mimbar parlimen adalah wajib bagi parti-parti kiri untuk mendidik lapisan-lapisan terbelakang daripada kelas pekerja. Intinya, Lenin menyarankan bahawa selagi kekuatan kiri belum mampu membubarkan parlimen borjuis, mereka wajib bekerja melaluinya.⁹ Pandangan Lenin ini menjadi panduan klasik bagi parti-parti kiri beraliran Marxis untuk menggunakan pilihan raya sebagai salah satu medan perjuangan mereka.

Parti-parti Kiri dan Pilihan Raya Umum di Malaysia

Di Malaysia, kebanyakan sarjana cenderung bersetuju untuk menggolongkan parti atau organisasi seperti Parti Komunis Malaya (PKM), Kesatuan Melayu Muda (KMM), Pertubuhan Kebangsaan Melayu Malaya (PKMM), Angkatan Wanita Sedar (AWAS), Angkatan Pemuda Insaf (API), Barisan Sosialis, Parti Buruh Malaya (PBM), *General Labour Union*, Barisan Tani, PRM dan PSM sebagai kiri.¹⁰ Syed Husin Ali menjelaskan terdapat empat persamaan sehingga mereka digolongkan sebagai golongan kiri. Pertama, semua organisasi kiri di Malaysia komited dan tidak berkompromi dalam perjuangan kemerdekaan. Kedua, perjuangan mereka melintasi batas-batas negara dan tidak terhad kepada objektif nasionalisme semata-mata. Ketiga, kiri di Malaysia komited mempromosikan keadilan sosial dan kesamarataan ekonomi dalam masyarakat. Terakhir, organisasi-organisasi kiri komited menubuhkan sebuah negara dengan semua kaum terintegrasi serta memiliki peluang dan kedudukan sama.¹¹ Penjelasan tersebut bukan kriteria unik yang dimiliki oleh golongan kiri di Malaysia sahaja. Nilai-nilai tersebut dikongsi oleh mana-mana golongan kiri. Spektrum kiri di Malaysia memiliki banyak perbezaan dalam cara perjuangan. PKM mengangkat senjata, manakala PKMM dan PRM memilih jalan pilihan raya. Sedangkan Parti Buruh yang memilih perjuangan pilihan raya pernah berkempen untuk memboikot pilihan raya pada PRU ke-3.

Setelah kemerdekaan, pilihan raya umum pada tahun 1959 di Persekutuan Tanah Melayu (kemudian Malaysia setelah penubuhannya bersama-sama Sabah dan Sarawak pada tahun 1963) diangkat menjadi Pilihan Raya Umum (PRU) yang pertama di negara ini. Seawal PRU-1, parti-parti kiri sudah meletakkan calon-calon mereka di peringkat kerusi Parlimen. Front Sosialis Rakyat Malaysia (FSRM) atau dikenali juga sebagai Barisan Sosialis yang terdiri daripada gabungan Parti Rakyat Malaya (PRM) dan PBM baru sahaja dibentuk. PRM telah diasaskan pada 11 November 1955 dan dipimpin oleh Ahmad Boestamam. Ia dilihat mengikuti tradisi politik PKMM dan percaya kepada perjuangan parlimentarian.¹² PRM dianggotai kebanyakannya

oleh orang Melayu kelas bawahan dan menengah rendah serta berasaskan fahaman marhaenisme yang dibawa oleh Soekarno di Indonesia atau Sosio-Nasional-Demokrasi.¹³ Manakala, PBM merupakan gabungan kesatuan-kesatuan sekerja yang pada asalnya menggunakan nama Pertubuhan Buruh Se-Malaya pada tahun 1951. Penubuhan PBM kemudian dibentuk dengan sosialisme dan mengikut model Parti Buruh di Great Britain.¹⁴

Dalam PRU-1, Barisan Sosialis memenangi 8 kerusi Parlimen, antaranya ialah Ahmad Boestamam dan Karam Singh daripada PRM. Manakala calon PBM yang menang bertanding ialah Lim Kean Siew, Tan Pock Kim, V. David, An Teck dan V. Veerappan. Semua mereka menang di kawasan bandar.¹⁵ Keputusan ini menjadikan Barisan Sosialis sebagai kekuatan ketiga terbesar selepas Parti Perikatan (74 kerusi) dan Parti Islam Se-Malaya (PAS) (13 kerusi). Selain itu, Barisan Sosialis memenangi pilihan raya kerajaan tempatan, seperti Majlis Bandaran Georgetown, Seremban, Melaka dan Johor Baru dan Majlis Tempatan di Serdang, Jinjang dan Labis.¹⁶

Namun, prestasi Barisan Sosialis merosot dalam PRU-2 apabila ia hanya memperolehi dua kerusi Parlimen.¹⁷ Faktor kejatuhan ini ialah kerana taktik-taktik oleh pihak berkuasa yang menangkap pemimpin-pemimpin utama mereka kerana Peristiwa Konfrontasi Indonesia-Malaysia dan mengisytiharkan Darurat pada tahun 1964. Hal ini kerana pengaruh Barisan Sosialis telah meningkat dengan bertambahnya perwakilan mereka di peringkat kerajaan tempatan.¹⁸ Mereka konsisten memenangi pilihan raya tersebut di Georgetown, Jinjang, Serdang, Tanjung Sepat, Pengkalan Titi dan lain-lain.¹⁹ Maka, untuk mengekang kemajuan Barisan Sosialis, Pilihan Raya Kerajaan Tempatan dimansuhkan pada tahun 1965. Ia digantikan dengan cara lantikan yang menyebabkan pemerintah semakin dominan.

Kemerosotan Barisan Sosialis diburukkan lagi dengan perpecahan dalaman antara Parti Rakyat Malaysia dan Parti Buruh Malaysia yang berpunca daripada isu bahasa, budaya dan ekonomi. Perkara-perkara yang mencetuskan pergolakan tersebut ialah (i) persetujuan Parti Rakyat terhadap Laporan Rahman Talib tetapi tidak disepakati oleh Parti Buruh, (ii) isu Bahasa Melayu sebagai bahasa kebangsaan, (iii) isu hak keistimewaan orang Melayu dan institusi raja, dan (iv) isu pemilikan negara ekonomi.²⁰ Perkara ini menyebabkan Parti Rakyat bertanding sendirian di enam kerusi Parlimen dalam PRU-3. Pada masa sama, Parti Buruh pula berkempen untuk memboikot PRU sebagai tanda protes terhadap kerajaan yang menghalang pergerakan mereka. Malah, mereka mengedarkan risalah-risalah supaya orang ramai tidak mengundi. Ini memberikan kelebihan kepada kemunculan parti-parti politik pembangkang lain seperti Parti Tindakan Demokratik (DAP), Parti Gerakan Rakyat Malaysia (GERAKAN) dan Parti Progresif Rakyat (PPP). Kesannya, PRM tidak memenangi kerusi Parlimen. Malah, tiga hari selepas PRU-3, berlakunya Peristiwa 13 Mei 1969 yang mengakibatkan darurat diisytiharkan lagi dan ramai pemimpin politik ditangkap. Tekanan-tekanan sedemikian

daripada pihak pemerintah akhirnya berhasil melenyapkan Barisan Sosialis.

Namun, Kassim Ahmad yang mengambil alih kepimpinan PRM pada tahun 1969 telah mengubah nama parti itu menjadi Parti Sosialis Rakyat Malaysia (PSRM) selaras dengan ideologi sosialisme saintifik yang diperjuangkan.²¹ Ia bertanding dalam empat pilihan raya umum, iaitu dari PRU-4 hingga PRU-7, tetapi kalah berturut-turut. PRU-4 juga menyaksikan penampilan pertama Parti Keadilan Masyarakat Malaysia (PEKEMAS) yang berideologi sosialisme demokratik. Ia merupakan parti serpihan daripada GERAKAN yang ditubuhkan pada tahun 1972 oleh Tan Chee Khoo, Syed Hussein Alatas dan Veerappen Veerathan. Mereka membentuk PEKEMAS kerana tidak bersetuju dengan gabungan GERAKAN dalam BN yang dilihat memiliki sentimen kaum. PEKEMAS memenangi satu kerusi Parlimen.²² Ketika itu, Ahmad Boestamam merupakan ketua Parti Marhaen Malaysia (PMM) dan telah membawa parti itu untuk bergabung dalam PEKEMAS.²³ Tetapi, PEKEMAS dibubarkan beberapa tahun selepas itu. Kemunculan sebuah parti kiri baharu pada tahun 1978, iaitu Parti Pekerja-pekerja Malaysia (PPM) dan penglibatan mereka dalam PRU-5 di kawasan Parlimen Sungai Besi masih tidak dapat berperanan sebagai kuasa ketiga selain PSRM apabila ia gagal memenangi kerusi Parlimen. PPM telah ditubuhkan oleh Ganga Nayar, wanita pertama di Malaysia yang menjadi pemimpin parti politik.²⁴ Selain itu, Kassim Ahmad yang keluar daripada PSRM untuk menyertai *United Malays National Organisation* (UMNO) pada tahun 1985 telah menyebabkan kekecewaan anggota-anggota PSRM.²⁵

Pada tahun 1989, PSRM telah menggantikan nama parti menjadi Parti Rakyat Malaysia (PRM).²⁶ Pengguguran 'sosialis' daripada nama parti tersebut ialah kerana ingin memudahkan urusan pilihan raya. Apatah lagi dengan momokan pemerintah yang membuatkan orang ramai takut kepada sosialisme. Bahkan, ideologi sosialis juga digugurkan daripada perlembagaan parti. Cita-cita dan tujuan parti dipinda supaya ia berasaskan kepada program yang lebih luas.²⁷ Penglibatan PRM dalam PRU-8 hingga PRU-10 untuk memperoleh kerusi Parlimen masih tidak berjaya. Dalam PRU-10, PRM menyertai Barisan Alternatif (BA), sebuah gabungan pembangkang yang mahu menewaskan Barisan Nasional (BN) susulan Reformasi 1998. BA terdiri daripada PRM, PKN, DAP dan PAS.²⁸ Pada waktu sama, Parti Sosialis Malaysia (PSM) ditubuhkan pada tahun 1998. Ia dibentuk oleh tiga gabungan pertubuhan yang berlainan, iaitu Jawatankuasa Sokongan Peneroka Bandar (Dr. Mohd. Nasir Hashim), Alaigal (Dr. Michael Jeyakumar) dan Pusat Pembangunan Masyarakat (S. Arulchelvan). Dr. Mohd. Nasir merupakan mantan anggota PSRM yang mengundur diri daripada parti itu kerana tidak bersetuju dengan pengguguran nama sosialis dan setelah itu beliau bergerak dalam Jawatankuasa Sokongan Peneroka Bandar atau Suara Warga Pertiwi. Alaigal pula ialah gerakan yang memfokuskan kepada kebajikan masyarakat estet.²⁹ Manakala, Pusat Pembangunan Masyarakat merupakan kumpulan yang

memperjuangkan isu-isu kelas bawahan.³⁰ Mereka berpendapat bahawa PRM sudah tidak berlandaskan kepada sosialisme. Oleh itu, mereka mewujudkan parti baharu untuk meneruskan perjuangan sosialisme di Malaysia. Namun, status PSM yang belum berdaftar menyebabkan mereka menggunakan logo parti DAP dalam PRU-10 untuk bertanding di Parlimen Sungai Siput. Kedua-dua PRM dan PSM kalah dalam PRU-10 tersebut.

Pada PRU-11, DAP tidak meminjamkan lambang mereka kepada PSM. Hal ini kerana Michael Jeyakumar membuka pusat khidmat di Sungai Siput dan menolak tawaran DAP untuk menjadi ahli parti. Justeru, PSM telah bertanding melalui PKR di dua kerusi Parlimen (Sungai Siput dan Subang) dan dua kawasan DUN (Jalong, Perak, dan Bukit Lanjan, Selangor).³¹ Sekali lagi, keputusan PRU-11 menunjukkan bahawa PRM-PKR dan PSM-PKR tidak mendapat apa-apa kerusi Parlimen. Tetapi, terdapat sebahagian anggota PRM yang tidak ingin menyertai PKR. Mereka masih mahu mengekalkan PRM seperti sebelumnya. Lalu, mereka meletakkan calon untuk dua kerusi Parlimen dalam PRU-12 dengan menggunakan nama PRM namun parti itu tetap tewas. Manakala, percubaan PSM menggunakan lambang PKR pula berjaya memenangi satu kerusi di Parlimen Sungai Siput selepas Michael Jeyakumar kecundang dalam dua PRU sebelumnya. Perlawanan tiga penjurui ini menyaksikan beliau menewaskan Menteri Kerja Raya, S. Samy Vellu (BN) yang memegang kerusi itu sejak tahun 1974 dan Nor Rizan bin Onn (Bebas).³² Ia adalah kali pertama wakil dari sosialis memenangi kerusi parlimen selepas tahun 1964. Presiden PSM, Mohd. Nasir Hashim juga berjaya memenangi kerusi DUN Kota Damansara. Parti ini memperoleh kejayaan lain apabila pendaftarannya sebagai sebuah parti politik diluluskan oleh *Registry of Society* (ROS) selepas sepuluh tahun. Ini bererti PSM boleh bertanding menggunakan logo sendiri dalam PRU-13.

Namun, selepas beberapa rundingan dengan Pakatan Rakyat dan untuk mengelak pertandingan tiga penjurui, PSM telah bertanding atas tiket PKR untuk kerusi Parlimen Sungai Siput dan kerusi DUN Kota Damansara, Selangor. Tetapi, PSM memakai logo sendiri untuk dua kerusi DUN yang lain iaitu di Jelapang, Perak dan Semenyih, Selangor.³³ Michael Jeyakumar memenangi kerusi Sungai Siput, manakala Mohd. Nasir Hashim gagal mempertahankan DUN Kota Damansara selepas PAS memutuskan bertanding di kerusi tersebut di saat-saat akhir, menjadikan ia pertandingan tiga penjurui. Calon-calon PSM di DUN Jelapang dan DUN Semenyih juga tewas dalam pertandingan tiga penjurui. PRM yang mengalami masalah dalaman selepas majoriti ahlinya bergabung dengan PKN untuk membentuk PKR pada tahun 2003 tidak terlibat dalam PRU-12 dan PRU-13. Tetapi, mereka bertanding di kerusi Parlimen Permatang Pauh dalam Pilihan Raya Kecil (PRK) yang diadakan pada tahun 2015 selepas ia kosong ekoran pememjaraan penyandangannya, Anwar Ibrahim. Seperti yang dijangkakan, calon PRM kehilangan deposit dalam pertandingan empat penjurui yang dimenangi oleh presiden PKR, Wan Azizah Wan Ismail.

Jadual 1 menunjukkan penglibatan dan prestasi parti-parti berhaluan kiri sejak PRU pertama pada 1959 sehinggalah ke PRU-14.

Jadual 1: Penglibatan Parti-parti Berhaluan Kiri dan Keputusan Pilihan Raya Umum (PRU) di Malaysia bagi Kerusi Parlimen

Tahun	PRU	Parti	Kerusi Ditandingi	Kerusi Dimenangi
1959	PRU-1	Barisan Sosialis	38	8
1964	PRU-2	Barisan Sosialis	63	2
1969	PRU-3	Parti Rakyat Malaya (PRM)	6	0
1974	PRU-4	Parti Sosialis Rakyat Malaysia (PSRM)	21	0
		Parti Keadilan Masyarakat Malaysia (PEKEMAS)	35	1
1978	PRU-5	Parti Sosialis Rakyat Malaysia (PSRM)	4	0
		Parti Pekerja (PP)	1	0
1982	PRU-6	Parti Sosialis Rakyat Malaysia (PSRM)	4	0
1986	PRU-7	Parti Sosialis Rakyat Malaysia (PSRM)	4	0
1990	PRU-8	Parti Rakyat Malaysia (PRM)	3	0
1995	PRU-9	Parti Rakyat Malaysia (PRM)	3	0
1999	PRU-10	Parti Rakyat Malaysia (PRM)	4	0
		Parti Sosialis Malaysia (PSM) – DAP	1	0
2004	PRU-11	Parti Rakyat Malaysia (PRM) – PKR	1	0
		Parti Sosialis Malaysia (PSM) – PKR	2	0
2008	PRU-12	Parti Rakyat Malaysia (PRM)	2	0
		Parti Sosialis Malaysia (PSM) – PKR	1	1
2013	PRU-13	Parti Rakyat Malaysia (PRM)	0	0
		Parti Sosialis Malaysia (PSM) - PKR	1	1
2018	PRU-14	Parti Rakyat Malaysia (PRM)	6	0
		Parti Sosialis Malaysia (PSM)	4	0

Sumber: Diubah suai daripada Penyata Pilihan Raya Umum (Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri) tahun 1964-2004; Ismail Kassim (1978), spr.gov.my (2008), spr.gov.my (2013), spr.gov.my (2018)

PRM dan PSM dalam PRU-14

Dalam kongres tahunan PSM pada tahun 2013, iaitu tiga bulan selepas PRU-13, parti itu mengambil keputusan untuk bertanding banyak kerusi dalam PRU-14 dengan menggunakan logo sendiri. Kongres parti juga bersetuju untuk terus berdialog dengan Pakatan Rakyat. Pada masa sama, kongres menginginkan parti untuk komited membangun sebuah gabungan baru yang terdiri daripada organisasi-organisasi kiri untuk melawan dasar-dasar neoliberal dan kapitalis di Malaysia dan luar negara.³⁴

Sejak tahun 2014, rundingan telah dilakukan oleh PSM dan PRM bersama beberapa aktivis politik seperti Dr. Kua Kia Song, Irene Xavier, Haris Ibrahim dan bekas ahli PKR, Badrul Hisham Shaharin atau lebih dikenali sebagai Chegu Bard ke arah pembentukan Gabungan Kiri (GK).³⁵ Dalam blog rasminya, dinyatakan bahawa pada awal tahun 2015, GK dianggotai oleh PSM, Angkatan Pembebasan Malaysia (APBM), *Collective Intelligence* (CI), Solidariti Anak Muda Malaysia (SAMM), dan *Workers' Organisation* (WO), serta 21 orang individu yang bukan ahli mana-mana organisasi.³⁶ Malah, dinyatakan bahawa GK bermatlamat untuk menyebarkan idea-idea progresif dan sosialisme serta menjadi organisasi politik yang berprinsip dalam perjuangan kelas di Malaysia.

Penglibatan PRM dalam golongan kiri telah ditolak oleh sebahagian ahli dan menimbulkan perpecahan dalam parti. Presiden parti Dr. Rohana Arifin dan Setiausaha Agung Al Jafree Md Yusop yang menginginkan supaya PRM bergabung dengan Gabungan Kiri telah meletakkan jawatan selepas majoriti ahli parti menolak pakatan tersebut.³⁷ Di bawah kepimpinan Ariffin Salimon sebagai presiden parti dan Koh Swe Yong sebagai setiausaha agung, PRM tidak lagi terlibat dengan Gabungan Kiri. PRM semakin sukar mengembalikan hala tuju ke jalan kiri apabila di bawah kepimpinan baru, parti menjadi platform bagi sesiapa sahaja yang hendak bertanding dalam pilihan raya tanpa mengira latar belakang. Gejala tersebut mula terlihat selepas PRM meletakkan calon dalam PRK Permatang Pauh pada tahun 2015. Gary Nair, pengerusi PRM Pulau Pinang menafikan calon PRM Azman Shah Othman ialah ahli partinya. Kenyataan ini dibantah oleh Koh Swe Yong yang mengatakan bahawa Azman telah mendaftar sebagai ahli enam belas hari sebelum penamaan calon.³⁸ Ekoran perbalahan ini, Gary Nair yang menginginkan ahli PRM mengundi PKR dalam PRK itu, telah meletakkan jawatan dalam parti.³⁹ Dalam PRK tersebut, Wan Azizah menang dengan majoriti 8,841. PRM berada di belakang dengan hanya 101 undi, malah jauh di bawah calon bebas yang memperoleh 367 undi.

Walaupun tanpa PRM, tetapi Gabungan Kiri dapat meningkatkan keahliannya, meskipun jumlah yang kecil dan tidak signifikan. Sehingga PRU-14, Gabungan Kiri beranggotakan 30 orang daripada 13 buah organisasi dan kelompok aktivis. Selain daripada organisasi yang dinyatakan, ia kemudian dianggotai oleh Buku Jalanan Shah Alam, *Freedom*, Gerakan Pembebasan Wanita (GPW), *Imagined Malaysia*, Jaringan Rakyat Tertindas (JERIT), Projek Dialog, Sosialis Alternatif dan Kuliah Buku (KUBU).⁴⁰ Selain itu, terdapat individu-individu yang tidak mewakili mana-mana organisasi, tetapi menyokong idea-idea kiri dan diterima menjadi ahli. Melalui organisasi-organisasi yang tergabung, terdapat banyak spektrum dan jenis organisasi.⁴¹ JERIT dan PSM boleh diletakkan dalam satu kelompok kerana matlamat perjuangan dan keahlian kedua-dua organisasi tersebut adalah sama. Sosialis Alternatif ialah sebuah organisasi tidak berdaftar tetapi memiliki asosiasi

dengan *Committee for Workers' International* (CWI), sebuah jawatankuasa parti-parti kiri yang beroperasi di lebih 40 buah negara. GPW ditubuhkan pada tahun 2017 atas inisiatif Sosialis Alternatif dan beberapa aktivis yang mengangkat isu hak-hak wanita dan kesetaraan gender. Projek Dialog ialah sebuah NGO yang mempromosikan kebebasan bersuara, namun dituduh mempromosikan fahaman liberal di Malaysia. *Imagined Malaysia* terdiri dari sekelompok intelektual muda yang mengkaji sejarah alternatif Malaysia dan selalu mengadakan perbincangan idea-idea kiri. Manakala Buku Jalan dan KUBU bergerak dalam bidang literasi, menumbuhkan minat membaca dan pemikiran kritikal dalam kalangan anak muda.

Berdasarkan latar belakang mereka, hanya PSM dan Sosialis Alternatif yang bergerak sebagai organisasi kiri mengikut tradisi Marxis. Mereka memenuhi syarat sebagai sebuah organisasi atau parti politik kiri yang berdisiplin, memiliki sumber dana daripada yuran berkala ahli, mengadakan kongres tahunan dan mempraktikkan sentralisme demokrasi sebagai mekanisme pengambilan keputusan dalam organisasi. Bahkan, PRM yang memiliki sejarah panjang dalam perjuangan kiri pun tidak mampu melaksanakan prinsip-prinsip asas ini selepas penggabungan sebahagian ahlinya menjadi PKR.⁴² Namun, seperti yang dijelaskan, jika dilihat dari sudut pandang identiti politik, maka spektrum ideologi kelompok-kelompok yang bergabung dengan Gabungan Kiri sangat cair dan terbuka kepada perdebatan.

Tidak ada hasil nyata yang ditunjukkan daripada Gabungan Kiri selain daripada manifesto yang dilancarkan menjelang PRU-14. Manifesto ini mengkritik model pembangunan kapitalis neoliberal yang menjadi dasar BN dan Pakatan Harapan (PH). Ia menawarkan satu model alternatif yang lebih progresif dan menumpukan kepada masalah ketidakadilan ekonomi, penggunaan sumber asli secara mapan dan perlindungan alam sekitar. Enam idea utama yang dibawa oleh manifesto ini ialah; (i) pengagihan kekayaan yang saksama, (ii) pendidikan universiti percuma untuk semua, (iii) gaji yang mampu hidup untuk semua pekerja, (iv) perumahan berkualiti tinggi untuk semua, (v) mencipta sebuah dana pencen untuk semua, dan (vi) transformasi kepada ekonomi hijau berteknologi tinggi.⁴³ Manifesto ini tidak sahaja digunakan oleh PSM, iaitu satu-satunya organisasi dalam gabungan tersebut yang menyertai PRU, tetapi ia dimaksudkan untuk dipakai oleh mana-mana parti politik yang bersetuju dengan manifesto Gabungan Kiri, termasuk BN. Bahkan, mereka bersedia menyokong mana-mana gabungan parti politik, sama ada BN atau PH jika mereka mahu menggunakan manifesto tersebut.⁴⁴ Sikap ini jelas menunjukkan bahawa Gabungan Kiri belum yakin dengan kekuatan sendiri sebagai sebuah alternatif sehingga mengharapkan parti-parti yang dianggap borjuis untuk melaksanakan agenda manifestonya. Ia disebabkan oleh dua perkara. Pertama, bentuk dan keahlian gabungan itu sendiri. Gabungan Kiri merupakan sebuah pakatan yang longgar, tidak memiliki struktur komando sebagaimana organisasi atau pakatan kiri pada umumnya.

Selain terdiri daripada beberapa organisasi, terdapat individu-individu bebas yang tidak mewakili mana-mana kepentingan. Perkara ini menyukarkan proses rundingan dan pengambilan keputusan. Faktor kedua ialah kepentingan PSM yang mahu bertanding dalam PRU yang memaksa mereka melakukan rundingan kerusi dengan PH. Proses rundingan ini sepenuhnya dilakukan oleh PSM tanpa melibatkan Gabungan Kiri.

Semenjak PRU ke-11, PSM sudah bekerjasama dengan pembangkang dalam konteks pengagihan kerusi dan penggunaan logo pembangkang. Penggunaan logo pembangkang oleh calon PSM di Parlimen Sungai Siput dan DUN Kota Damansara - walaupun mereka sudah boleh menggunakan logo sendiri dalam PRU ke-13 - menunjukkan bahawa rundingan dan kerjasama itu wujud. Bahkan, PSM mengakui semenjak tahun 2011 telah berkali-kali menghantar surat kepada Pakatan Rakyat (dan kemudian Pakatan Harapan) untuk menyatakan hasrat bekerjasama dan menyertai Pakatan Rakyat, tetapi tidak mendapat respons positif.⁴⁵ PSM juga berkali-kali cuba melakukan rundingan kerusi dengan PH tetapi tidak mendapat maklum balas yang memuaskan. Bahkan, seawal Mei 2017, ketika PSM menyatakan hasrat terbuka kepada media untuk bertanding banyak kerusi di enam buah negeri, berita itu tidak mendapat sambutan.⁴⁶ Namun, pada Januari 2018, mereka mengumumkan lagi akan bertanding menggunakan logo sendiri di lima kawasan Parlimen, termasuk Sungai Siput dan 15 kerusi DUN. Oleh kerana bahang PRU semakin terasa, pengumuman tersebut mendapat pelbagai respons.⁴⁷ Ada pihak yang menyokong kerana PSM dianggap mampu menawarkan alternatif kepada BN dan pembangkang. PSM juga mendapat kecaman daripada penyokong PH kerana pencalonan mereka akan menjadikan pertandingan tiga penjujur atau lebih sehingga potensi bagi mengalahkan BN semakin sukar. Mereka dianggap sebagai pemecah undi dan pengkhianat kepada PH setelah dalam PRU sebelum ini bertanding menggunakan logo pembangkang. PSM mempertahankan pendiriannya dengan menjustifikasikan keputusan tersebut dan menyalahkan pihak pembangkang yang tidak mahu berunding dengan PKR walaupun PSM sudah berkali-kali menyatakan niat bekerjasama. Arulchelvan, seorang ahli jawatankuasa pusat PSM dalam satu artikel telah mendedahkan secara teliti tentang pertemuan-pertemuan PSM dengan elit politik pembangkang dalam rangka rundingan kerusi PRU dan keinginan PSM bergabung dengan Pakatan Rakyat.⁴⁸ Dalam artikel lain, beliau menjawab satu persatu tohmahan yang dilontarkan kepada PSM. Beliau menyatakan bahawa PSM hanya bertanding 3% kerusi sahaja dan di kawasan mereka tidak bertanding, mereka meminta penyokong dan ahli untuk mengundi PH. Hal ini bermakna 97% sokongan PSM adalah untuk PH dan PSM berjanji secara hitam putih akan membantu PH membentuk kerajaan.⁴⁹ Ia juga menolak tuduhan PSM sebagai pemecah undi kerana PAS bertanding lebih banyak kerusi.

Kritikan terhadap PSM datang bersamaan dengan kemunculan kempen undi rosak yang tular di media. Gerakan ini pada mulanya dimulakan

di media sosial, dipelopori oleh beberapa individu dan menjadi perbincangan hangat beberapa bulan menjelang PRU-14. Kempen undi rosak dimulakan sebagai maklum balas terhadap keputusan PH yang mencalonkan Mahathir Mohamad sebagai Perdana Menteri jika berjaya memenangi PRU-14. Keputusan itu dianggap mengembalikan Malaysia ke era diktator Mahathir jika PH berkuasa. Kempen ini mendapat pelbagai tanggapan. Mahathir menuduh UMNO berada di belakang kempen ini. Presiden PAS, Abdul Hadi Awang mengatakan bahawa undi rosak adalah haram. Bekas Pengerusi BERSIH 2.0, Ambiga pula menegaskan bukan masanya untuk memboikot atau merosakkan undi. Manakala PSM memilih untuk berkecuali dalam isu ini.⁵⁰ Dalam sebuah forum yang diadakan untuk membincangkan isu tersebut, salah seorang panelis, aktivis Maryam Lee yang juga salah seorang penyokong undi rosak menyarankan supaya pengundi menyokong calon PSM di kawasan-kawasan mereka bertanding atau melakukan undi rosak.⁵¹ Hal ini menunjukkan bahawa PSM memang dikenali dalam kalangan aktivis sebagai sebuah parti yang membuat kerja di peringkat akar umbi tanpa mengira masa, bukan pada musim pilihan raya sahaja seperti kebanyakan parti lain. Namun, dengan memilih berkecuali terhadap isu undi rosak, PSM gagal menjelaskan perlunya pengundi melihat parti kiri sebagai alternatif, sekali gus melepaskan peluang untuk menarik minat penyokong undi rosak supaya mengundi mereka.

Dalam isu undi rosak, PRM tidak memberikan apa-apa tanggapan. Tiada media yang menerbitkan kenyataan daripada PRM mengenai isu berkenaan. Namun, mereka menjadi perhatian selepas beberapa ahli PKR yang tidak bersetuju dengan keputusan PH mencalonkan Mahathir sebagai Perdana Menteri bertindak keluar parti dan bergabung dengan PRM.⁵² Namun, ada juga ahli PKR dan DAP yang menyertai PRM kerana hendak bertanding dalam PRU-14 tetapi bermasalah dengan parti mereka sehingga tidak dicalonkan. Perkembangan ini menunjukkan bahawa PRM tidak lagi mendahulukan ideologi dan prinsip kiri dalam proses kemasukan ahli sehingga menerima sesiapa tanpa melihat ideologi. Tidak ada nama berprofil tinggi yang bergabung dengan PRM, namun ada yang pernah menjadi Ahli Parlimen mewakili PKR (Manikavasagam/Kapar) dan juga Ahli DUN (Janice Lee/Teratai).⁵³ Janice Lee yang baru menyertai PRM terus dilantik sebagai setiausaha parti dan menyatakan akan bertanding di kerusi Parlimen Pandan menentang Wan Azizah dan berhasrat mengambil alih kerusinya di DUN Teratai.

Sebulan sebelum PRU-14, PRM mengumumkan hendak bertanding di 20 kerusi Parlimen dan 80 kerusi DUN.⁵⁴ Majoriti yang dicalonkan ialah orang-orang baru yang bergabung dengan parti tersebut dan bekas ahli parti PKR atau DAP. Pulau Pinang adalah negeri yang paling ramai calon PRM. Ini kerana PRM melihat kerajaan negeri Pulau Pinang tidak melakukan apa-apa untuk meningkatkan taraf hidup masyarakat.⁵⁵ Pada awalnya, mereka mengumumkan akan bertanding di 30 kerusi DUN dan semua kerusi Parlimen negeri itu.⁵⁶ Namun, sebulan sebelum pilihan raya, PRM mengumumkan yang

ia hanya akan bertanding di empat kerusi Parlimen dan 18 kerusi DUN di Pulau Pinang.⁵⁷ Tetapi, semakan hasil di laman rasmi SPR mendapati tiada nama calon PRM di empat kerusi Parlimen tersebut.⁵⁸ Khusus untuk pengundi Pulau Pinang, PRM melancarkan manifesto yang terdiri daripada lima janji, iaitu tempat letak kereta percuma di seluruh negeri, rumah kos rendah, menubuhkan perbadanan bakal ibu, menubuhkan jawatankuasa peguam rakyat dan menubuhkan biro penasihat undang-undang tanah.⁵⁹

Tindakan PRM ini dibantah oleh ahli-ahli lama dalam parti tersebut. Gary Nair, bekas pengerusi PRM Pulau Pinang yang pernah membantah penglibatan parti itu dalam PRK Permatang Pauh menuduh bahawa keputusan tersebut tidak dirundingkan dengan ahli lain. Oleh itu, beliau meminta Pendaftar Pertubuhan (ROS) untuk mengambil tindakan kerana kepimpinan parti telah melanggar perlembagaan dengan tidak mengadakan kongres melebihi tiga tahun. Maka, kepimpinan tidak berhak untuk mengambil sebarang keputusan, termasuk meletakkan calon dalam PRU.⁶⁰ Sayap anak muda PRM, Angkatan Rakyat Muda (ARM) juga mengeluarkan kenyataan bahawa keputusan untuk bertanding dalam PRU tidak dibincangkan dalam kongres parti dan dilakukan secara tiba-tiba tanpa sebarang proses demokratik.⁶¹ Gary Nair juga mempertanyakan sumber wang parti itu untuk membiayai kos PRU.⁶² Beliau yang telah menjadi ahli PRM lebih dari 40 tahun mengetahui keadaan kewangan parti yang mengalami kekurangan.⁶³ Perkara ini dipersetujui oleh Al Jafree Md Yusop.⁶⁴ Mereka percaya bahawa ada pihak tertentu yang berkepentingan telah menabur wang kepada parti supaya menjadi pemecah undi, namun ini sukar untuk dibuktikan. Suara dari luar parti juga memiliki persepsi sama terhadap PRM. Kolumnis portal *The Malaysian Insight*, Wan Hamidi misalnya mengatakan bahawa PRM mampu bertanding banyak kerusi kerana mendapat sokongan dana secara tiba-tiba, walaupun tidak mengatakan dengan jelas sumber dana tersebut.⁶⁵ Di media atas talian juga ada pihak yang menggelar PRM sebagai Parti Ringgit Malaysia. Koh Swe Yong membantah tuduhan ini dengan mengatakan bahawa setiap calon mesti mengeluarkan biaya sendiri untuk pencalonan dan kempen mereka.⁶⁶ Penjelasan ini menegaskan lagi bahawa PRM menjadi platform bagi sesiapa sahaja yang hendak bertanding.

Dari segi pendanaan, penglibatan PSM lebih telus dan tidak timbul isu daripada mana sumber kewangan mereka. Berbeza dengan PRM, kebanyakan ahli yang berada dalam struktur PSM bekerja secara sepenuh masa untuk parti dan diberikan gaji. Selain daripada yuran ahli, organisasi dan jaringan mereka, dana diperoleh daripada sumbangan masyarakat awam yang mengiktiraf kerja-kerja akar umbi mereka. Dalam sebuah program Malam Dana Perjuangan Nasional, PSM berhasil mengutip sumbangan sebanyak RM78,000.⁶⁷ Kutipan amal sebegini juga diadakan di peringkat cawangan mereka yang besar seperti Sungai Siput. Ini tidak termasuk sumbangan yang masuk ke akaun parti atau setiap calon yang merupakan sebahagian penting dalam kempen mereka. Malah, ketika tarikh pilihan raya telah diumumkan, ramai pihak yang

menderma sehingga PSM berkemampuan dari segi kewangan.⁶⁸

PSM juga melakukan syarat yang ketat terhadap calon. Mereka mesti telah melakukan kerja-kerja di peringkat akar umbi di tempat yang ingin ditandingi. Selain itu, calon perlu mengisytiharkan aset kekayaan kepada umum, komited untuk membuka pusat khidmat meskipun kalah, menyokong kandungan manifesto Gabungan Kiri dan tidak bersifat perkauman.⁶⁹ Walaupun terdapat ramai individu bukan ahli parti yang ingin bertanding melalui PSM, tetapi hanya tiga calon yang diluluskan kerana telah memenuhi kriteria.⁷⁰ Oleh kerana syarat-syarat tersebut, dari awal lagi mereka dapat mengenal pasti kerusi mana yang perlu diletakkan calon dan siapa dalam kalangan ahli parti yang layak bertanding. Jika ada perubahan, ia kerana persempadanan semula yang dilakukan oleh SPR dan diluluskan oleh Parlimen di saat-saat akhir menjelang pembubaran Parlimen.⁷¹ Jadual 1 hingga Jadual 4 di bawah menunjukkan kerusi Parlimen dan DUN yang ditandingi oleh kedua-dua parti serta prestasi yang dicapai mereka.

Jadual 2: Kerusi Parlimen yang ditandingi PRM dalam PRU-14

Bil.	Nama Calon	Parlimen	Negeri	Jumlah Undi
1	Tan Hua Meng	Ampang	Selangor	294
2	Denis Wan Jinn Woei	Bangi	Selangor	215
3	Jenice Lee Ying Ha	Pandan	Selangor	442
4	Wong Mun Kheong	Damansara	Selangor	617
5	S. Manikavasagam	Kapar	Selangor	525
6	P. Sritharan	Sungai Petani	Kedah	279

Sumber: Penyata Pilihan Raya Umum (Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri) tahun 2018, spr.gov.my (2018)

Jadual 3: Kerusi DUN yang ditandingi PRM dalam PRU-14

Bil.	Nama Calon	DUN	Negeri	Jumlah Undi
1	Azman Shah Othman	Permatang Berangan	Pulau Pinang	24
2	Tan Lay Hock	Sungai Puyu	Pulau Pinang	101
3	Tan Hiang Lye	Bukit Tengah	Pulau Pinang	53
4	Lee Thian Hong	Telok Ayer Tawar	Pulau Pinang	88
5	Teoh Chai Deng	Bagan Jermal	Pulau Pinang	74
6	Teoh Huck Ping	Bagan Dalam	Pulau Pinang	45
7	Song Chee Meng	Berapit	Pulau Pinang	84
8	Tang Ah Ba	Machang Bubuk	Pulau Pinang	53
9	Lai Yean Nee	Padang Lalang	Pulau Pinang	154
10	M. Samuganathan	Perai	Pulau Pinang	37
11	Goh Bee Koon	Bukit Tambun	Pulau Pinang	117
12	Tan Chew Suan	Jawi	Pulau Pinang	51
13	Tan Joon Long	Sungai Bakap	Pulau Pinang	55
14	Chua Cheong Wee	Tanjong Bungah	Pulau Pinang	122
15	Chew Seng Tung	Pengkalan Kota	Pulau Pinang	68
16	Yeoh Cheng Huat	Pulau Betong	Pulau Pinang	64
17	Lee Ah Leong	Kulim	Kedah	34
18	Tan Kang Yap	Kota Darul Aman	Kedah	32
19	Tan Khee Chye	Bakar Arang	Kedah	58
20	Mohd. Hashim Saaludin	Sidam	Kedah	80

21	Ahmad bin Kamarudin	Bukit Antarabangsa	Selangor	116
22	Norizwan	Lembah Jaya	Selangor	177
23	Kumaran a/l Tamil Dassen	Ijok	Selangor	76
24	Koh Swe Yong	Taman Templer	Selangor	82
25	Mohd Rafie bin Mohammad Arif	Kuang	Selangor	44
26	Lee Ying Ha	Teratai	Selangor	529
27	Dennis Wan Jinn Woei	Kajang	Selangor	103
28	S Manikavasagam	Meru	Selangor	346
29	N Gandhi	Sementa	Selangor	120
30	W Jeichandran	Selat Klang	Selangor	52
31	M Telaiamblam	Sentosa	Selangor	79
32	Hanafiah Husin	Sungai Kandis	Selangor	76
33	Philip Tan Choon Swee	Banting	Selangor	311

Sumber: Penyata Pilihan Raya Umum (Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri) tahun 2018, spr.gov.my (2018)

Jadual 4: Senarai Parlimen yang ditandingi PSM dalam PRU-14

Bil.	Nama Calon	Parlimen	Negeri	Jumlah undi
1	Dr. Michael Jeyakumar	Sungai Siput	Perak	1505
2	B. Suresh Kumar	Cameron Highland	Perak	680
3	Kunasekaran a/l Krishnan	Batu Gajah	Perak	955
4	Zainurizzaman bin Mohram	Sungai Buloh	Selangor	642

Sumber: Penyata Pilihan Raya Umum (Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri) tahun 2018, spr.gov.my (2018)

Jadual 5: Senarai DUN yang ditandingi PSM dalam PRU-14

Bil.	Nama Calon	DUN	Negeri	Jumlah undi
1	Arulchelvan	Semenyih	Selangor	1293
2	A. Sivarajan	Kota Damansara	Selangor	435
3	V. Shamugasundram	Pelabuhan Klang	Selangor	128
4	Abdul Razak Ismail	Kota Kemuning	Selangor	226
5	Khairul Nizam	Kota Lama	Kelantan	54
6	Bawani Kaniapan	Malim Nawar	Perak	213
7	Chin Kwai Leong	Menglembu	Perak	248
8	Sarasyathy Muthu	Jelapang	Perak	944
9	Mohananani Rasiah	Buntong	Perak	813
10	Chin Kwai Heng	Tronoh	Perak	333
11	Mat Nor Ayat	Jelai	Perak	229
12	Teh Yee Cheu	Sungai Pinang	Pulau Pinang	223

Sumber: Penyata Pilihan Raya Umum (Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri) tahun 2018, spr.gov.my (2018)

Walaupun PSM mengetahui sukar untuk semua calonnya menang, tetapi mereka tidak menjangkakan bahawa semua calon akan hilang deposit.⁷² Sebelum PRU, PSM yakin mampu memberikan persaingan sengit di Parlimen Sungai Siput, satu-satunya kerusi yang diyakini memiliki peluang untuk menang. Bahkan, PSM mengatakan faktor Michael Jeyakumar yang telah 30 tahun membuat kerja akar umbi di situ merupakan penentu kemenangannya

dalam PRU sebelum ini, bukan kerana lambang PKR.⁷³ Namun, menjelang penamaan calon, ada dalam kalangan penyokong yang mencadangkan Jeyakumar tetap bertanding menggunakan bendera PKR atau menarik diri bagi mengelakkan undi pecah terhadap pembangkang. Pada masa sama, rundingan dengan PKR terus dilakukan hingga saat-saat akhir, tetapi PKR tetap menolak PSM bertanding menggunakan logo sendiri.⁷⁴ Hasilnya, Jeyakumar tewas dan PSM kehilangan satu-satunya kerusi mereka di Parlimen.

Satu perkara positif bagi PSM ialah mereka mendapatkan pengalaman dalam proses pilihan raya. Daripada enam belas calon yang diletakkan oleh mereka, hanya empat calon yang mempunyai pengalaman bertanding dalam PRU. Pengalaman ini menjadi bekalan yang berharga bagi PSM untuk menghadapi PRU seterusnya dalam situasi politik yang dijangka sudah berubah selepas pertukaran pemerintah. Walaupun kalah di semua kerusi, tetapi parti itu mendapat sokongan semangat daripada rakan aktivis dan pengundi supaya mereka terus melakukan kerja-kerja akar umbi. Jumlah permohonan untuk menjadi ahli parti itu juga meningkat selepas PRU-14.⁷⁵ Hal ini menunjukkan bahawa keputusan PRU-14 tidak mempengaruhi pandangan orang luar terhadap PSM.

Jika melihat perkembangan yang berlaku sebelum dan selepas PRU-14, sama ada di peringkat global mahupun tempatan, boleh dikatakan bahawa idea-idea kiri sebagai sebuah ‘*world view*’ masih terus diwacanakan di Malaysia. Idea dan wacana kiri ini juga berkembang di luar inisiatif PRM dan PSM. Ketika kempen undi rosak hangat dibincangkan, pihak-pihak yang tidak bersetuju dengan kempen tersebut banyak merujuk kepada “tokoh-tokoh kiri” seperti Bernie Sanders dan Jeremy Corbyn untuk menguatkan hujah mereka mengenai kepentingan mengundi dan penglibatan anak muda dalam politik.⁷⁶ Sekumpulan aktivis yang menggelar diri mereka sebagai Malaysia Muda kerap membuat forum dan perbincangan di ruang awam mengenai perjuangan organisasi kiri dalam kemerdekaan. Mereka juga mengadakan satu perhimpunan untuk memperingati ulang tahun Angkatan Pemuda Insaf (API) yang ke-71.⁷⁷ Malaysia Muda bersama-sama dengan *Imagined Malaysia*, dan Gerak Budaya yang menerbitkan bahan bacaan kiri dan beberapa pertubuhan lain, telah menganjurkan sebuah rangkaian acara mengenai “Darurat di Malaya” yang kontroversi kerana dianggap ingin mengiktiraf sumbangan komunis dalam perjuangan kemerdekaan Malaysia.⁷⁸

Kesimpulan

Artikel ini telah membincangkan penglibatan dua parti kiri dalam PRU-14 iaitu PRM dan PSM. Walaupun PRM tercatat dalam sejarah sebagai parti kiri yang kental memegang prinsip perjuangan, namun parti tersebut tidak berjaya bangkit selepas penggabungan sebahagian parti tersebut dalam PKR. Lebih memburukkan keadaan, penglibatan mereka dalam PRU-14 yang mencalonkan

sesiapa sahaja, menunjukkan seolah-olah parti tersebut mudah dibeli sehingga memunculkan pelbagai tuduhan liar. Situasi ini menjadikan PRM semakin tidak relevan dan sukar untuk bangkit jika tiada perubahan mendasar dalam hala tuju ideologi yang jelas. Manakala PSM yang kalah teruk dalam PRU masih memiliki potensi untuk bergerak jauh ke hadapan. Ini kerana struktur parti tersebut tidak hanya untuk menghadapi pilihan raya, tetapi untuk mereka bekerja di peringkat akar umbi. Namun, kegagalan PRM dan PSM membuktikan mereka adalah alternatif telah membenarkan pandangan umum bahawa PRU-14 adalah segalanya tentang persaingan antara BN dan PH.

Namun, keputusan PRU yang tidak memihak kepada parti-parti kiri bukan penolakan sepenuhnya terhadap idea dan parti kiri di Malaysia. Ini kerana bagi parti kiri, partisipasi pilihan raya bukan satu-satunya cara untuk mencapai cita-cita politik. Tambahan, trend antarabangsa menunjukkan idea dan tokoh-tokoh kiri seperti Jeremy Corbyn semakin popular. Di Malaysia, kemunculan kelompok-kelompok aktivis dan organisasi-organisasi seperti Malaysia Muda, *Imagined Malaysia* dan Sosialis Alternatif, menunjukkan idea-idea kiri terus diminati. Bahkan polemik di sekitar forum “Darurat di Malaya” yang membincangkan peranan organisasi-organisasi kiri dalam perjuangan kemerdekaan menunjukkan bahawa wacana kiri masih dibincangkan. Tidak mustahil wacana tersebut terus berkembang dan membentuk sebuah bentuk wadah perjuangan kiri yang lebih nyata pada masa hadapan.

Nota Akhir

1. Wan Hamidi Hamid, PRU14, parti kiri dan fenomena Razak Ahmad, 2018.
2. Callinicos, *Menolak Posmodernisme*, 2008.
3. Lihat Callinicos, 2008. *Menolak Posmodernisme*; Laclau & Mouffe, 1985, *Hegemony and Socialist Strategy: Towards A Radical Democratic Politics*.
4. Seligson, “The Democracy Barometers: The Rise of Populism and the Left in Latin America”, 2007.
5. Giddens, *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. 1998.
6. Connoly, Booklovers turn to Karl Marx as financial crisis bites in Germany, 2008.
7. Blanco & Robin, “Explaining the Rise of the Left in Latin America”, 2013, hlm.68.
8. Lenin, *Collected Works*, 1974.
9. Lenin, *Collected Works*. 1974, hlm.59.
10. Lihat Rustam A. Sani, 2011. *Asal Usul Sosial Golongan Kiri Melayu: Satu Analisis Berkenaan Kesatuan Melayu Muda*; Syed Husin Ali. 2015. “Working Notes on the Malaysian Left”.
11. Syed Husin Ali. 2015, “Working Notes on the Malaysian Left”, 2015.

12. Ibid.
13. Sanusi Osman & Ang Hiok Gai, *Masyarakat Adil: Asas-asas Perjuangan PRM*. 1998, hlm.3.
14. Ahmad Nidzammuddin Sulaiman, "Aliran Kiri di dalam Politik Perkauman Malaya/Malaysia, 1955-1969", 1988.
15. Syed Husin Ali, *Memoir Perjuangan Politik Syed Husin Ali*. 2012, hlm.117.
16. Lihat Syed Husin Ali, *Memoir Perjuangan Politik Syed Husin Ali*. 2012, hlm.117; Sanusi Osman & Ang Hiok Gai, *Masyarakat Adil: Asas-asas Perjuangan PRM*, 1998, hlm.4.
17. Ufen, "The Transformation of Political Party Opposition in Malaysia and Its Implications for the Electoral Authoritarian Regime", 2009.
18. Munro-Kua, *Authoritarian Populism in Malaysia*, 1996.
19. "The Labour Party of Malaya, 1952-1972", *Aliran*, 20 Februari 2009, <https://aliran.com/aliran-monthly/2008/200810/the-labour-party-of-malaya-19521972/> [25 Jun 2018].
20. Weiss, *Protest and Possibilities: Civil Society and Coalitions for Political Change in Malaysia*, 2006.
21. Abdul Rahman Abdullah, *Pemikiran Islam di Malaysia: Sejarah dan Aliran*, 1997.
22. Ramanathan & Mohd. Hamdan Adnan, *Malaysia's 1986 General Election: The Urban-Rural Dichotomy*, 1998.
23. Zin Mahmud, *Memahami politik Seng Giaw melalui sejarah perjuangan kiri*, 2018.
24. Pada tahun 2015, Gerakan Harapan Baru mengambil alih PPM dan menukar nama parti itu menjadi Parti Amanah Negara (PAN).
25. A. Malek Hanafiah, "The Malaysian General Election of 1986", 1987.
26. Rustam A. Sani, *Asal Usul Sosial Golongan Kiri Melayu: Satu Analisis Berkenaan Kesatuan Melayu Muda*, 2011.
27. Sanusi Osman & Ang Hiok Gai, *Masyarakat Adil: Asas-asas Perjuangan PRM*. 1998, hlm.5.
28. Bowie, "Civil Society and Democratization in Malaysia", 2004, hlm.194.
29. Loh, "The Marginalization of the Indians in Malaysia: Contesting Explanations and the Search for Alternatives", 2003, hlm.243.
30. Lihat Sharaad Kuttan, "'Inciting/Exciting' Democracy: Civil Society and Political Ferment", 2005.
31. Arutchelvan, *Sejarah PSM pinjam logo parti lain dalam pilihan raya*, 2018.
32. "Samy Vellu tewas di tangan pengundi bukan Melayu", *Utusan Online*, 10 Mac 2008, http://ww1.utusan.com.my/utusan/info.asp?y=2008&dt=0310&pub=Utusan_Malaysia&sc=Politik&pg=po_02.htm [12 Julai 2018].

33. “PSM tanding kerusi Parlimen Sg Siput dan 3 kerusi Dun pada PRU13”, *Sinar Harian*, 20 April 2013, <http://www.sinarharian.com.my/politik/psm-tanding-kerusi-parlimen-sg-siput-dan-3-kerusi-dun-pada-pru13-1.151953> [15 Julai 2018].
34. “Motion adopted at the 15th Congress in Cameron Highlands 28-30 June 2013”, *Parti Sosialis*, 1 Julai 2013, <https://partisosialis.org/en/node/2603> [15 Julai 2018].
35. “Akan datang: Kemunculan Gabungan Kiri baru”, *Malaysiakini*, 27 Oktober 2014, <https://www.malaysiakini.com/news/278682> [16 Julai 2018].
36. “Press Release”, *Gabungan Kiri*, 11 Mac 2015. <https://gabungkiri.wordpress.com/2015/03/11/46/> [16 Julai 2018].
37. Temu bual dengan Al Jafree Md Yusop, bekas Setiausaha Agung PRM, 3 Ogos 2018.
38. “PRM candidate joined party in April”, *The Star*, 3 Mei 2015, <https://www.thestar.com.my/news/nation/2015/05/03/prm-candidate-joined-party-in-april/> [18 Jun 2018].
39. Temu bual dengan Gary Nair, bekas pimpinan PRM, 13 Ogos 2018.
40. “Young socialist dangle support for parties who adopt their manifesto”, *Malay Mail*, 5 Februari 2018, <https://www.malaymail.com/s/1569765/young-socialists-dangle-support-for-parties-who-adopt-their-manifesto> [16 Julai 2018].
41. Maklumat mengenai organisasi-organisasi kiri dalam Gabungan Kiri berdasarkan pengamatan dan interaksi langsung penulis secara berterusan dengan organisasi-organisasi tersebut.
42. Temu bual dengan Gary Nair, bekas pimpinan PRM, 13 Ogos 2018.
43. Gabungan Kiri, “Manifesto untuk 99%”, 2017.
44. “Young socialist dangle support parties who adopt their manifestos”, *Malay Mail*, 5 Februari 2018, <https://www.malaymail.com/s/1569765/young-socialists-dangle-support-for-parties-who-adopt-their-manifesto> [16 Julai 2018].
45. Arutchelvan. 2018. Sejarah PSM pinjam logo parti lain dalam pilihan raya; Janice. 2018. Here’s why PSM going it alone.
46. “Why PSM’s GE14 candidates include farmers, Orang Asli”, *Malay Mail*, 25 Mei 2017, <https://www.malaymail.com/s/1387133/why-psms-ge14-candidates-include-farmers-orang-asli> [15 Julai 2018].
47. “PSM to contest seats using their own logos, not PKR’s”, *The Sun Daily*, 11 Januari 2018, <http://www.thesundaily.my/news/2018/01/11/psm-contest-seats-using-their-own-logos-not-pkr-s> [18 Julai 2018].
48. Arutchelvan, Sejarah PSM pinjam logo parti lain dalam pilihan raya, 2018.
49. Arutchelvan, Kritikan terhadap PSM: Ini jawab Arul!, 2018.
50. Aliff Fikri Aziz, Sokong atau tolak Mahathir? Isu ‘undi rosak’ panas,

- 2018.
51. Forum ini bertajuk *Undi Rosak: Kau Nak Apa Sebenarnya?* yang diadakan pada 25 Januari 2018 di Kuala Lumpur.
 52. Sabapatty, Lagi 70 ahli keluar PKR sertai PRM, 2018.
 53. “PRM umum nama 16 calon bagi Parlimen, DUN Selangor”, *Malaysiakini*, 26 April 2018, <https://www.malaysiakini.com/news/421742> [18 Julai 2018].
 54. Amarthalingam. 2018. Parti Rakyat Malaysia to contest 100 seats in GE14, use own funds.
 55. Melissa Darlyne Chow, 2018, GE14: PRM set to be third force in Penang.
 56. Melissa Darlyne Chow, 2018, GE14: PRM set to be third force in Penang.
 57. “PRM bertanding di 18 DUN, 4 Parlimen di P. Pinang”, *Free Malaysia Today*, 10 April 2018, <http://www.freemalaysiatoday.com/category/bahasa/2018/04/10/prm-bertanding-di-18-dun-4-parlimen-di-p-pinang/> [18 Julai 2018].
 58. Suruhanjaya Pilihan Raya, Keputusan Pilihan Raya Umum Ke-14 tahun 2018. <https://keputusan.spr.gov.my/> [2 Ogos 2018].
 59. “PRM launches five-point election manifesto”, *The Star*, 26 April 2018, <https://www.thestartv.com/v/prm-launches-five-point-election-manifesto> [18 Julai 2018].
 60. Temu bual dengan Gary Nair, bekas pimpinan PRM, 13 Ogos 2018; Melissa Darlyne Chow. 2018. Now RoS asked to act against Parti Rakyat.
 61. “Apakah halatuju PRM?”, *Sosialis Alternatif*, 24 Mei 2018, <http://sosialisalternatif.org/apakah-halatuju-prm/> [16 Julai 2018].
 62. Temu bual dengan Gary Nair, bekas pimpinan PRM, 13 Ogos 2018; Melissa Darlyne Chow, 2018, Now RoS asked to act against Parti Rakyat.
 63. Temu bual dengan Gary Nair, bekas pimpinan PRM, 13 Ogos 2018.
 64. Temu bual dengan Al Jafree Md Yusop, bekas Setiausaha Agung PRM, 3 Ogos 2018.
 65. Wan Hamidi Hamid, PRU14, parti kiri dan fenomena Razak Ahmad, 2018.
 66. “Umno is not sponsoring us, PRM tells critics”, *Free Malaysia Today*, 10 April 2018, <http://www.freemalaysiatoday.com/category/nation/2018/04/10/umno-is-not-sponsoring-us-prm-tells-critics/> [19 Julai 2018].
 67. “Malam Dana Perjuangan”, *Sosialis*, Jun-Julai, 2017, hlm.3.
 68. Temu bual dengan Khairul Nizam, calon PSM di DUN Kota Lama, Kelantan, 14 Ogos 2018.

69. “Why PSM’s GE14 candidates include farmers, Orang Asli”, *Malay Mail*, 25 Mei 2017, <https://www.malaymail.com/s/1387133/why-psms-ge14-candidates-include-farmers-orang-asli> [15 Julai 2018].
70. Mereka ialah The Yee Cheu, ADUN Tanjung Bungah, Pulau Pinang, daripada parti DAP, yang keluar parti kerana keras mengkritik pembangunan di Pulau Pinang, Abdul Razak Ismail, aktivis reformasi, dan Zainurizzaman Moharam, aktivis yang terlibat dengan pemeraksanaan orang miskin.
71. Temu bual dengan Choo Chon Kai, Ahli Jawatankuasa Pusat PSM, 31 Julai 2018.
72. Arutchelvan, PSM will survive, 2018.
73. “PSM to contest seats using their own logos, not PKR’s”, *The Sun Daily*, 11 Januari 2018, <http://www.thesundaily.my/news/2018/01/11/psm-contest-seats-using-their-own-logos-not-pkr-s> [18 Julai 2018].
74. Temu bual dengan Shazni Bhai, ahli PSM dan pembantu khas Jeyakumar di kerusi Parlimen Sungai Siput, 3 Ogos 2018.
77. Temu bual dengan Choo Chon Kai, Ahli Jawatankuasa Pusat PSM, 31 Julai 2018.
78. Syahredzan Djohan, 2017, We must make the youth care about politics; Lihat juga Lim Yi Wei, 2017, Youth are the leaders of tomorrow, but we must be trained today.
79. Melati A. Jalil, 100 anak muda berarak peringati gerakan kiri merdeka, 2017.
80. Cheong Wey Jin, History forum sparks communism controversy, speaker vows to sue Utusan, 2018.

Rujukan

- A. Malek Hanafiah. 1987. “The Malaysian General Election of 1986”. *Electoral Studies*, 6(3), 279-285.
- Abdul Rahman Abdullah. 1997. *Pemikiran Islam di Malaysia: Sejarah dan Aliran*. Jakarta: Gema Insani.
- Ahmad Nidzammuddin Sulaiman. 1988. “Aliran Kiri di dalam Politik Perkauman Malaya/Malaysia, 1955-1969”. *JEBAT*, 16, 63-80.
- Aliff Fikri Aziz. 2018. Sokong atau tolak Mahathir? Isu ‘undi rosak’ panas. *Projek MM*, 24 Januari, <https://www.projekmm.com/s/1561133/sokong-atau-tolak-mahathir-isu-undi-rosak-panas> [31 Julai 2018].
- Amarthalingam, S. 2018. Parti Rakyat Malaysia to contest 100 seats in GE14, use own funds. *The Edge Markets*, 10 April, <http://www.theedgemarkets.com/article/parti-rakyat-malaysia-contest-100-seats-ge14-use-own-funds> [5 Ogos 2018].
- Arutchelvan, S. 2018. Kritikan terhadap PSM: Ini jawab Arul!. *The Malaysian Times*, 13 April, <http://www.themalaysiantimes.com.my/kritikan->

- terhadap-psm-ini-jawab-arul/ [16 Jun 2018].
- Arutchelvan, S. 2018. PSM will survive. *Malaysiakini*, 12 Mei, <https://www.malaysiakini.com/news/424488> [16 Jun 2018].
- Blanco, L. & Grier, R. 2013. "Explaining the Rise of the Left in Latin America". *Latin American Research Review* 48(1),68-90.
- Bowie, A. 2004. "Civil Society and Democratization in Malaysia". Dalam Yoichiro Sato. (pnyt.). *Growth and Governance in Asia*. Honolulu: Asia Pacific Centre for Security Studies.
- Callinicos, A. 2008. *Menolak Posmodernisme*. Yogyakarta: Resist Book.
- Cheong Wey Jin. 2018. History forum sparks communism controversy, speaker vows to sue Utusan. *Malaysiakini*, 31 Julai, <https://www.malaysiakini.com/news/436800> [25 September 2018].
- Connoly, K. 2008. Booklovers turn to Karl Marx as financial crisis bites in Germany. *The Guardian*, 15 Oktober, <https://www.theguardian.com/books/2008/oct/15/marx-germany-popularity-financial-crisis> [21 Jun 2018].
- Giddens, A. 1998. *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. Malden: Blackwell Publisher Ltd.
- Ismail Kassim. 1978. *The Politics of Accommodation: An Analysis of the 1978 Malaysian General Election*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Janice Fredah Ti. 2018. Here's why PSM going it alone. *Free Malaysia Today*, 18 Mac, <http://www.freemalaysiatoday.com/category/opinion/2018/03/18/heres-why-psm-is-going-it-alone/> [31 Julai 2018].
- Laclau, E. & Mouffe, C. 1985. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Lenin, V.I. 1974. *Collected Works*. Moscow: Progress Publishers.
- Lim Yi Wei. 2017. Youth are the leaders of tomorrow, but we must be trained today. *Malaysiakini*, 27 November, <https://www.malaysiakini.com/news/403510> [22 Julai 2018].
- Loh, F.K.W. 2003. "The Marginalization of the Indians in Malaysia: Contesting Explanations and the Search for Alternatives". Dalam Siegel, J.T., & Kahin, A. (pnyt.). *Southeast Asia over Three Generations: Essays Presented to Benedict R. O'G. Anderson*. Cornell: SEAP Publications.
- Melati A. Jalil. 2017. 100 anak muda berarak peringati gerakan kiri merdeka. *The Malaysian Insight*, 23 Disember, <https://www.themalaysianinsight.com/bahasa/s/29071> [31 Julai 2018].
- Melissa Darlyne Chow. 2018. GE14: PRM set to be third force in Penang. *Free Malaysia Today*, 3 Februari, <http://www.freemalaysiatoday.com/category/nation/2018/02/03/ge14-prm-set-to-be-third-force-in-penang/> [1 Ogos 2018].
- Melissa Darlyne Chow. 2018. Now RoS asked to act against Parti Rakyat.

- Free Malaysia Today*, 5 April, <http://www.freemalaysiatoday.com/category/nation/2018/04/05/now-ros-asked-to-act-against-parti-rakyat/> [1 Ogos 2018].
- Munro-Kua, A. 1996. *Authoritarian Populism in Malaysia*. Basingstoke: Macmillan Press.
- Ramanathan, S. & Mohd. Hamdan Adnan. 1988. *Malaysia's 1986 General Election: The Urban-Rural Dichotomy*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Rustam A. Sani. 2011. *Asal Usul Sosial Golongan Kiri Melayu: Satu Analisis Berkenaan Kesatuan Melayu Muda*. Petaling Jaya: SIRD.
- Sabapatty, K. 2018. Lagi 70 Ahli Keluar PKR Sertai PRM. *Malaysia Gazette*, 27 Januari, <http://malaysiagazette.com/blog/2018/01/27/lagi-70-ahli-keluar-pkr-sertai-prm/> [20 Jun 2018].
- Sanusi Osman & Ang Hiok Gai. 1998. *Masyarakat Adil: Asas-asas Perjuangan PRM*. Kuala Lumpur: Parti Rakyat Malaysia (PRM).
- Seligson, M. A. 2007. "The Democracy Barometers: The Rise of Populism and the Left in Latin America". *Journal of Democracy*, 18(3), 81-95.
- Syahredzan Djohan. 2017. We must make the youth care about politics. *The Star Online*, 11 Disember, <https://www.thestar.com.my/opinion/online-exclusive/a-humble-submission/2017/12/11/we-must-make-the-youth-care-about-politics/> [26 Jun 2018].
- Sharaad Kuttan. 2005. "‘Inciting/Exciting’ Democracy: Civil Society and Political Ferment". Dalam Puthuchery, M. & Norani Othman (pnyt.). *Elections and Democracy in Malaysia*. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Suruhanjaya Pilihan Raya. Penyata Pilihan Raya Umum (Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri), Tahun 1964.
- Suruhanjaya Pilihan Raya. Penyata Pilihan Raya Umum (Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri), Tahun 1969.
- Suruhanjaya Pilihan Raya. Penyata Pilihan Raya Umum (Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri), Tahun 1974.
- Suruhanjaya Pilihan Raya. Penyata Pilihan Raya Umum (Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri), Tahun 1978.
- Suruhanjaya Pilihan Raya. Penyata Pilihan Raya Umum (Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri), Tahun 1982.
- Suruhanjaya Pilihan Raya. Penyata Pilihan Raya Umum (Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri), Tahun 1986.
- Suruhanjaya Pilihan Raya. Penyata Pilihan Raya Umum (Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri), Tahun 1990.
- Suruhanjaya Pilihan Raya. Penyata Pilihan Raya Umum (Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri), Tahun 1995.
- Suruhanjaya Pilihan Raya. Penyata Pilihan Raya Umum (Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri), Tahun 1999.

- Suruhanjaya Pilihan Raya. Penyata Pilihan Raya Umum (Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri), Tahun 2004.
- Suruhanjaya Pilihan Raya. Keputusan Pilihan Raya Umum Ke-12 tahun 2008. <http://www.spr.gov.my/ms/keputusan-pilihanraya> [2 Ogos 2018].
- Suruhanjaya Pilihan Raya. Keputusan Pilihan Raya Umum Ke-13 tahun 2013. <http://resultpru13.spr.gov.my/> [2 Ogos 2018].
- Suruhanjaya Pilihan Raya. Keputusan Pilihan Raya Umum Ke-14 tahun 2018. <https://keputusan.spr.gov.my/> [2 Ogos 2018].
- Syed Husin Ali. 2015. "Working Notes on the Malaysian Left". *Inter-Asia Cultural Studies*, 16(1),35-41.
- Ufen, A. 2009. "The Transformation of Political Party Opposition in Malaysia and Its Implications for the Electoral Authoritarian Regime". *Democratization*, 16(3), 604-627.
- Wan Hamidi Hamid. 2018. PRU14, parti kiri dan fenomena Razak Ahmad. *The Malaysian Insight*, 1 Jun, <https://www.themalaysianinsight.com/bahasa/s/51433> [15 Julai 2018].
- Weiss, M.L. 2006. *Protest and Possibilities: Civil Society and Coalitions for Political Change in Malaysia*. California: Stanford University Press.
- Zin Mahmud. 2018. Memahami politik Seng Giaw melalui sejarah perjuangan kiri. *Free Malaysia Today*, 17 April, <https://www.freemalaysiatoday.com/category/opinion/2018/04/17/memahami-politik-seng-giaw-melalui-sejarah-perjuangan-kiri/> [12 Julai 2018].

Nota Biografi

Muhammad Febriansyah (m_febrian@yahoo.mail) berkelulusan Ph.D dan merupakan pensyarah di Pusat Pengajian Sains Kemasyarakatan, Universiti Sains Malaysia. Bidang tumpuan beliau ialah politik budaya, gerakan sosial dan anak muda dengan pengkhususan politik Indonesia dan Malaysia. Artikel penulisan beliau telah diterbitkan dalam *Kajian Malaysia* dan *Jurnal Komunikasi*. Beliau juga merupakan penulis bersama untuk buku *Punk, Penentangan dan Politik Transnasionalisme* (SIRD, 2016)

Sharifah Nursyahidah Binti Syed Anuar (sharifah.nursyahidah@gmail.com) merupakan pensyarah di Program Sains Politik, Universiti Kebangsaan Malaysia. Minat penyelidikan beliau ialah politik budaya dan gerakan buruh. Beliau merupakan penulis utama buku *Punk, Penentangan dan Politik Transnasionalisme* (SIRD, 2016). Beliau juga telah menerbit dalam beberapa jurnal seperti *Jurnal Komunikasi* dan *Kajian Malaysia*. Beliau kini merupakan calon Ph.D di Universiti Sains Malaysia.